

Xumar Bayramova
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
xumar_bayramova@bk.ru
(Azərbaycan)

BÜLBÜLÜN SƏHNƏ YARADICILIĞI ŞƏRQ-QƏRB MUSIQI ƏNƏNƏLƏRİNİN SİNTEZİ KONTEKSTİNDƏ

Azərbaycanın görkəmli müğənnisi Bülbülün yaradıcılığından danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, milli mədəniyyət tarixinə Bülbül Azərbaycan professional vokal məktəbinin yaradıcısı kimi daxil olmuşdur. Bülbül öz yaradıcılığında Şərq və Qərb oxuma üsulları arasında qovuşma nöqtələri taparaq, Azərbaycanda ilk olaraq, professional vokal ifaçılığının bünövrəsini qoymuşdur.

Bülbülün bir sənətkar kimi Şərq-Qərb musiqi ənənələrinin qovuşması üzərində yetişdiyi özünü aydın şəkildə büruzə verir. Onun ilk növbədə, xənəndə - muğam və təsnif ifaçısı kimi sənət yoluna qədəm qoyması, daha sonra vokal oxuma üslubuna yiyələnməsi və öz yaradıcılığında hər iki istiqaməti birləşdirmək bacarığı bunu sübut edir.

Bülbülün ifaçılıq üslubu xalq sənətkarlığı ilə professional vokal ifaçılığının vəhdətinə əsaslanırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, bunu o, həm nəzəri cəhətdən işləmiş, həm də praktiki cəhətdən həyata keçirmişdir. Bu baxımdan Şərqi və Qərbi professional oxuma üslublarının, yəni muğam, aşiq oxuma üslubu, xalq sənətkarlığı ilə vokal ifaçılığının uzlaşdırılması Azərbaycan professional vokal ifaçılığının bünövrəsini təşkil etmişdir.

Klassik vokal sənətinə ustalıqla yiyələnən Bülbül milli köklərdən ayrılma-yaraq, xalq musiqisi üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətləri, ənənələri pozmayaraq, yeni üslub yaratmışdır. O, italyan və rus vokal məktəblərinin ən yaxşı cəhətlərini, “bel kanto” oxuma üslubunu əxz edərək, onları milli ifaçılıq üslubu ilə əlaqələndirirdi.

Bülbül Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının aparıcı solisti kimi, həm klassik operalarda ifa etdiyi rolları ilə uğur qazanmış, həm də Azərbaycan bəstəkarlarının operalarında yaddaqalan obrazlar yaratmışdır.

Bülbül yaradıcılığının müxtəlif mərhələlərində ayrı-ayrı rollar ifa etmişdir. Məsələn, Ü.Hacıbəylinin “Əsli və Kərəm” operasındakı Kərəm obrazı 1920-ci illərə - onun opera səhnəsindəki fəaliyyətinin ilk dövrünə aiddir. Bu

dövrə hələ xanəndə - muğam ifaçısı kimi səhnəyə çıxan Bülbül bir sıra muğam operalarında çıxış etmişdir (məsələn, Gəncədə Məşədi Cəmil Əmirovun “Seyfəl mülk” operasında, Üzeyir Hacıbəylinin operalarında). Lakin Kərəm obrazı bu dövrə onun ən yaddaqalan rolu olmuş, mətbuatda da müsbət rəylər almışdır.

S.Raxmaninovun “Aleko” operasındakı Gənc qaraçı obrazı onun konservatoriyada təhsil dövrünün bir yekunu və vokal ifaçısı kimi opera səhnəsində ilk rolu kimi dəyərləndirilə bilər.

Bülbülün yetkin opera müğənnisi kimi fəaliyyəti 1930-cu illərdən başlayaraq, Azərbaycan Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuş klassik Avropa operalarında yaratdığı obrazlarla bağlıdır. Bunlar Cuzeppe Verdinin “Rigoletto” operasında Hersoq, Cakomo Puççininin “Toska” operasında Kavaradossi, Jorj Bizenin “Karmen” operasında Xoze partiyalarıdır.

Məlumdur ki, dünya opera səhnələrində bu partiyalarda ən məşhur tenor səslə müğənnilər çıxış edirlər. İlk Azərbaycan opera müğənnisi Bülbülün də bu rolları dünya opera mədəniyyəti tarixinin səhifələrində öz layiqli yerini tutmuş, opera klassikasının nailiyyətinə çevrilmişdir.

Bülbülün səhnə yaradıcılığında onun bəstəkarlarla sənət ünsiyyəti mühüm rol oynamışdır. Bülbül Azərbaycan bəstəkarlarının vokal əsərlərinin və klassik tipli opera əsərlərində əsas partiyaların ilk və əvəzolunmaz ifaçısı olmuşdur. Azərbaycanda ilk klassik operalar Bülbülün istedadından və ifaçılıq məharətindən ruhlanaraq yaranmışdır. Bülbül R.Qliyerin “Şah Sənəm” (1934) operasında Qərib, M.Maqomayevin “Nərgiz” (1935) operasında Əliyar, Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” (1937) operasında Koroğlu rolunda çıxış etmişdir.

Xüsusilə Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının meydana gəlməsi Azərbaycan opera sənətində, milli vokal ifaçılığı sənətində bir dönüş nöqtəsi oldu. Üzeyir Hacıbəyli Koroğlu partiyasını yaradarkən, məhz Bülbülü nəzərdə tutmuş, bu partiyayı onun səs imkanlarına uyğun işləmişdir. Həqiqətən də Bülbül Koroğlu rolunun ilk və əvəzsiz ifaçısı kimi yaddaşlarda qalmışdır ki, bu da Bülbülün müğənni kimi ən böyük bir uğurudur. Koroğlu partiyasında aşırı yaradıcılığı ilə bağlı olan epik və lirik cizgilər qabarıq təcəssüm olunur ki, bu da musiqi dilində öz parlaq əksini tapır. Üzeyir Hacıbəylinin yazdığı kimi, “Koroğlunu aşıqlar tərənnüm etmiş və edir və ona görə də operada üstün gələn aşıq stilidir” [2, s. 267].

Bülbül “Koroğlu” operası haqqında deyirdi ki, “gözəl opera olmaqla bərabər, onda çox qüvvətli dramatik elementlər vardır. Bu, öz rolunu məharətlə

oynamaqda artistə yardım edir. ...“Koroğlu” partiyası artistin oyunu ilə vokal ustalığının üzvi vəhdət təşkil etdiyini göstərmək imkanı verir. Operada müğənni olmaq azdır, həm də artist olmaq lazımdır” [1, s. 15]. Bülbül Koroğlu rolunda ilk tamaşadan başlayaraq, ömrünün sonuna kimi 400 dəfədən artıq çıxış etmişdir. Bu tamaşaların hər biri böyük anşlaqla keçmiş, sözsüz ki, həm müğənninin yaradıcılığında, həm də opera teatrının tarixində iz salmışdır.

1940-1950-ci illər arasında Azərbaycanda yaranmış operalarda da Bülbül baş rollarda çıxış etmişdir: Ə.Bədəlbəylinin “Nizami” operasında Nizami, Niyazinin “Xosrov və Şirin” operasında Fərhad, Q.Qarayev və C.Hacıyevin “Vətən” operasında Aslan rolları müğənninin səhnə həyatının yüksək sənət zirvələridir.

Bülbül opera səhnəsində yaratdığı obrazlarla milli oxuma xüsusiyyətlərinin klassik rus və avropa vokal mədəniyyəti ilə qovuşdurulmasına nail olmuşdur. Bülbülün əsas məqsədi bu idi ki, azərbaycanlı vokalçılar milli zəmindən ayrılmadan Avropa və rus bəstəkarlarının operalarında da müvəffəqiyyətlə çıxış edə bilsinlər. Bülbülün öz yaradıcılığında və vokal təlimində Şərq oxuma üslubu ilə Qərb oxuma üslubunu qovuşdurması, sonradan Azərbaycan vokal ifaçılığının səciyyəvi cəhətinə çevrilmişdir. Bununla o, Azərbaycan vokal ifaçılığı sənətində yeni səhifə açdı. Bunun nəticəsində də Azərbaycan klassik operası yüksək zirvələrə çatdı və öz yolunu bu gün də davam etdirməkdədir.

Açar sözlər: opera, vokal, xanəndə, məktəb, rol.

ƏDƏBİYYAT

1. Bülbül. Seçilmiş məqalə və məruzələri. – Bakı, 1968.
2. Hacıbəyli Ü. Əsərləri. II cild. – Bakı, 1965.

Хумар Байрамова (Азербайджан)

Сценическое творчество Бюльбюля в контексте синтеза музыкальных традиций Востока и Запада

В статье освящается творчество выдающегося певца, основоположника национальной вокальной школы Бюльбюля. Дается характеристика его исполнительской, педагогической деятельности. Во взаимосвязи этих творческих сфер прослеживаются пути становления национально-го вокального исполнительства, выявляются его основные тенденции,

практически и научно обоснованные Бюльбюлем. Автор характеризует его роли, созданные на сцене Азербайджанского Оперного Театра, в оперных постановках азербайджанских и европейских композиторов.

Ключевые слова: опера, вокал, певец, школа, роль

Khumar Bayramova (Azerbaijan)

**Bulbul's stage work in the context of synthesis
of East and West musical traditions**

In the article the work of an outstanding singer, the founder of the national vocal school Bulbul is consecrated. Characteristics of his performing, pedagogical activity are stated. In the interconnection of these creative spheres, the ways of the formation of national vocal performance are traced and revealed its main trends, practically and scientifically substantiated by Bulbul. The author characterizes his roles, created on the stage of the Azerbaijan Opera Theatre, in opera productions of Azerbaijani and European composers.

Key words: opera, vocal, singer, school, role.